

Majallah-e-Tahqiq
 Research Journal of
 the Faculty of Oriental Learning
 Vol: 30, Sr.No.76, 2009, pp 137 – 150

مجله تحقیق
 کلیه علوم شرقیه
 جلد ۳۰، جولای - ستمبر،
 شماره ۷۶، ۲۰۰۹ء

زبان‌های رسمی هندوستان

سوبه‌اش کومار^۱

Abstract:

In this article some formal languages of India have been introduced and diversity of languages has also been discussed. The writer has also focused the back ground and linguistic features of some important languages. Moreover the deep roots of each language, its linguistic approach and placement in proper group of language has also been pointed out. Furthermore the geographical impact and political implications have also been pointed out.

Key words: Formal languages, India, Diversity, Implications.

چکیده:

مقاله ای که پیش روی شماست، معرفی زبان‌های رسمی هندوستان را می‌پردازد. در این مقاله، ضمن اشاره به تعدد زبان‌های رایج در سرزمین هندوستان، دسته ای از زبان‌های رسمی این کشور معرفی شده‌اند. در این معرفی، به طور اجمالی و کوتاه به ریشه‌شناسی و نسب‌شناسی هر زبان پرداخته شده و به پیوند هر زبان با گروه‌های اصلی زبان‌های جهان، و همچنین خویشاوندی هر زبان با زبان‌های دیگر نیز اشاره گردیده است. پس از آن، منطقه‌ی جغرافیایی (و بهتر است بگوییم جغرافیای سیاسی و قومی و ایالتی) و گستره‌ی تکلم هر زبان بررسی شده و رتبه و درصد افراد به کار برنده‌ی هر زبان در مقیاس کشور هند اشاره قرار گرفته است.

^۱ دانشجوی دوره دکتری ادبیات فارسی دانشگاه تهران، ایران

مقدمه:

سرزمین پهناور هند، با تاریخی به گستره‌ی هزاره‌ها و قرن‌ها، همواره گهواره‌ی فرهنگ‌ها و ادیان و زبان‌های بی‌شمار بوده است. در هند، بیشتر از هزار زبان وجود دارد و به هشتاد و هفت زبان روزنامه منتشر می‌شود، به هفتاد و یک زبان نیز برنامه‌ی رادیویی پخش می‌شود، به پنجاه و هشت زبان در مدارس مختلف آموزش داده می‌شود و به پانزده زبان فیلم ساخته می‌شود. (۱) قانون اساسی هندوستان زبان هندی با خط دیوناگری (۲) را زبان رسمی هند شناخته است. (۳) در هند 22 زبان مهم هست که زبان رسمی یکی از ایالات هند هستند و ذیلاً درباره‌ی آن‌ها توضیح خواهیم داد.

1 زبان سنسکریت (۴)

زبان سنسکریت زبان مذهبی آیین‌های هندو، بودا و جین است و یکی از 22 زبان‌های رسمی هندوستان به شمار می‌رود. در سال 2005م این زبان، به عنوان زبان کلاسیک هند اعلام شد. (۵)

14135 نفر (۶) به این زبان صحبت می‌کنند. این زبان گویش خاص شمال غربی هندوستان است، که در سال 1800 قبل از میلاد در کتاب مقدس هندویان به نام ودا ظاهر شده است و مردم این زبان را به اسم "سنسکریت ودایی" می‌شناسند. ریگ ودا (قدیمی‌ترین کتاب در جهان) به همین زبان نوشته شده و تا به حال باقی مانده است. به این ترتیب زبان سنسکریت به عنوان قدیمی‌ترین زبان هند و اروپایی ثبت شده است. گفته شده است که در زمان معاصر این زبان (سنسکریت ودایی) پایه‌ی خیلی از زبان‌های آسیایی است.

ادبیات سنسکریت غنی از شعر درام و متن‌های علمی، فنی، فلسفی و مذهبی است. در حال حاضر هم در مراسم دین هندو روحانیان سرودها را به زبان سنسکریت می‌خوانند.

سنسکریت به معنی مقدس یا پاک است. این زبان مربوط به دین بوده و بوسیله‌ی مردم دانا استفاده می‌شده است. این زبان را زبان خدا یا خداوند (۷) نیز می‌گفتند. در سال 400 قبل از میلاد قدیمی‌ترین دستور باقی مانده به این زبان، استاددایی (۸) یعنی

هشت باب بوسیله‌ی پانینی نوشته شد. (۹) سنسکریت یکی از وابسته‌های خانواده‌ی هندو آریایی و همخانواده‌ی زبان‌های هندو اروپایی است و با زبان‌های ایرانی درشاخه‌ی هند و ایرانی مرتبط است.

سنسکریت ودایی

سنسکریت ودایی زبان ود (۱۰) است که مجموعه‌ی بزرگ سرودهای مذهبی (مخصوصاً ستایش خدا) می‌باشد و بیشتر مربوط به دین هندو، و شامل بحث‌های فلسفی است.

سنسکریت کلاسیک

بعد از دوره‌ی ودایی دو حماسه‌ی بزرگ راماین و مهابهارت نوشته شد. مهابهارت یعنی هند بزرگ؛ این کتاب تاریخ، فرهنگ و اجتماع را توصیف می‌کند. نویسنده‌ی آن شخصی به نام ویاس (۱۱) است و نویسنده‌ی راماین والمیکی (۱۲) می‌باشد. در این دوره یک نویسنده‌ی دیگر که اسمش کالیداس (۱۳) بود و بسیار شهرت داشت، کتاب‌های کومارسمبھوم (۱۴) و رگھوونشم (۱۵) و ... را نوشت.

قانون اساسی دین هندو که به اسم "قانون منو" (۱۶) معروف است، گیت گویند (۱۷) تألیف جیدویو (۱۸)، ارتھشاسترا (۱۹) تألیف چانکیا (۲۰) و کامسوترا (۲۱) از واتساین (۲۲) از آثار مشهور این دوره هستند.

2 زبان هندی (۲۳)

زبان هندی، یک زبان هند و اروپایی است که مخصوصاً در شمال و مرکز هند به آن گفتگو می‌شود. این زبان که به وسیله‌ی دولت هند رسمیت یافته است، سومین زبان دنیا پس از زبان چینی و انگلیسی شمرده می‌شود.

قانون اساسی هندوستان در سال 1950 این زبان را به عنوان زبان رسمی انتخاب کرد. این زبان در ایالت‌های بیهار، (۲۴) ژارکند، (۲۵) اوتراکھند، (۲۶) مدهی پرادیش، (۲۷) راجستهان، (۲۸) اوتر پرادیش، (۲۹) چھتیس گره، (۳۰) هریانا (۳۱) و دهلی به عنوان زبان رسمی به کار می‌رود. 422/048/642 نفر یعنی 41/03 درصد از جمعیت هند به این زبان سخن می‌گویند. (۳۲)

زبان شناسان این مساحت را « منطقه‌ی هندی زبانان » نامیده‌اند. در شهرهای بمبئی، احمد آباد، کلکته، حیدرآباد و چندیگره (۳۳) زبان هندی رواج یافته است. لهجه‌های هندی خیلی زیاد است و قابل شمردن نیست، ولی یک دانشمند به نام تیواری (۳۴) به طور کلی آن‌ها را در پنج گروه تقسیم کرده است:

1. هندی غربی
2. هندی شرقی
3. راجستانی (۳۵)
4. بهاری (۳۶)
5. بیهاری (۳۷)

3 زبان اردو (۳۸)

نام " اردو " از کلمه ترکی Ordu به مفهوم " سپاه " گرفته شده است. این زبان یک زبان هند و آریایی وابسته به خانواده‌ی هند و اروپایی است. این زبان یکی از زبان های رسمی هند است. تأثیر زبان فارسی و عربی در این زبان خیلی زیاد دیده می‌شود. این زبان خیلی نزدیک به زبان هندی است. زبان‌های هندی و اردو را با هم زبان " هندوستانی " می‌دانند. بعد از زبان عربی و فارسی بخش عمده‌ای از کتاب‌های ادبی اسلامی نیز به همین زبان نوشته شده است.

مکالمه کنندگان این زبان 51/536/111 نفر هستند که 5/01 در صد جمعیت هند به شمار می‌روند. (۳۹)

زبان اردو در ایالت‌های آندرا پرادیش، (۴۰) بهار، جمبو و کشمیر، (۴۱) اوتر پرادیش و دهلی به عنوان زبان رسمی به کار می‌رود.

در این زبان چهار لهجه شناخته شده است:

1. دکھینی (۴۲)
2. بینجری (۴۳)
3. ریخته (۴۴)
4. اردوی جدید

4 زبان بنگالی (۴۵)

زبان بنگالی یک زبان هند و آریایی است و زبان مادری یکی از ایالات هند به نام " بنگال غربی " است. 83/369/769 نفر به این زبان صحبت می کنند که 8/11 درصد از مردم هند هستند (۴۶) مقام این زبان در هند دوم است. معمولاً سه دوره در تاریخ زبان بنگالی شناخته شده است.:

1. بنگالی کهنه یا قدیمی (1000/900 تا 1400 میلادی)

2. بنگالی میانه (1400 تا 1800 میلادی)

3. بنگالی نو یا جدید (از 1800 میلادی به بعد)

تا قرن 18 میلادی هیچ دستور زبان بنگالی نوشته نشده بود. اولین فرهنگ / دستور زبان بنگالی توسط یکی از مبلغین (مأموران) پرتغالی " Manoel de Assumpcam " بین 1734 تا 1742 میلادی نوشته شد. او آن وقت در بهاول (۴۷) کارمند بود. یک دستور نویس انگلیسی Nathaniel Brassey Halhed نیز دستور جدید زبان بنگالی را نوشت. همچنین راجارام موهن رای (۴۸) نیز که یک اصلاح طلب بزرگ، در سال 1832 دستور زبان بنگالی را نوشت.

این یکی از زبان های رسمی هندوستان است که در ایالت بنگال غربی به شکل زبان رسمی استفاده می شود و زبان دوم ایالت های تریپورا (۴۹) و آسام (۵۰) است. سرود ملی هند به زبان بنگالی بوسیله رابیندرانات تاگور (۵۱) نوشته شده است. او یکی از معروفترین نویسندگان زبان بنگالی بود که نه تنها در هند بلکه در جهان مشهور بود و در ادبیات، جایزه نوبل را دریافت کرد. از دیگر نویسندگان معروف در این زمینه شرط چندر چطوپایدهای (۵۲) و بنکیم چندر چترجی (۵۳) بودند.

5 زبان گجراتی (۵۴)

گجراتی زبان رسمی و مادری ایالت گجرات است و 46/091/617 نفر به این زبان سخن می‌گویند که 4/48 درصد از مردم هند می‌باشد. (۵۵) این زبان که هفتمین زبان مهم هندوستان است از زبان‌های عربی و فارسی تأثیر زیادی گرفته است. آثار مهم آن متعلق به مذهب جین (۵۶) بوده و این بزرگترین سرمایه‌ی ادبی است که پیروان کیش جین، علاوه بر آنچه به زبان سنسکریت نوشته‌اند، به وجود آورده‌اند. این آثار مشتمل بر ترجمه شرایع و اقتباس از متون کهن است و نیز نوعی ویژه موسوم به راس (۵۷) یا حکایات اخلاقی است که آغاز آن را می‌توان قرن 14 میلادی دانست. انتشار این قبیل آثار تا امروز هم ادامه دارد.

6 زبان مراتھی (۵۸)

زبان مراتھی زبان هند و آریایی است و در ایالت مهاراشترا (۵۹) به کار برده می‌شود و زبان رسمی مهاراشترا است. 71/936/894 نفر به این زبان تکلم می‌کنند که 6/99 درصد از جمعیت هند هستند. (۶۰) از لحاظ زبان مادری، این زبان در هندوستان مقام چهارم را دارد و تقریباً از 1500 سال قدمت برخوردار است. در زمان قدیم این زبان را مهاراشتری (۶۱)، مهاراٹھی (۶۲)، ملهاتی (۶۳) یا مرتھی (۶۴) می‌نامیدند. این زبان مخصوصاً در مهاراشترا استفاده می‌شود. ولی تا اندازه‌ای در ایالت‌های همسایه‌ی آن مانند گجرات، مدی پرادیش، گویا، کرناتک، و آندرا پرادیش هم به کار می‌رود.

7 زبان تامیل (۶۵)

زبان تامیل یکی از قدیمی‌ترین زبان‌های دنیا است که کهن‌ترین آثار ادبی در آن به جا مانده است. این زبان در هند مخصوصاً در ایالت تامیل نادو (۶۶) به کار می‌رود و در سال 2004م به عنوان زبان کلاسیک هند اعلام شد. (۶۷) این زبان به خانواده‌ی "زبان دراویدی" تعلق دارد و مردم ایالات کرناتک، کرالا (۶۸) و مهاراشترا نیز به این زبان سخن می‌گویند.

این زبان تقریباً 22 لهجه دارد و 60/793/814 نفر به این زبان سخن می‌گویند که 5/91 درصد از جمعیت هند است. (۶۹)

8 زبان کنر (۷۰)

کنر یکی از قدیمی‌ترین زبان‌های هند از خانواده‌ی زبان‌های دراویدی است که به خصوص در جنوب هندوستان صحبت می‌شود و در سال 2008م به عنوان زبان کلاسیک هند اعلام شد. (۷۱)

37/924/011 نفر به این زبان سخن می‌گویند که 3/69 درصد از جمعیت هند هستند. (۷۲) این زبان، یکی از زبان‌های رسمی هندوستان و ایالت کرناटक است و خطی مخصوص به خود دارد که به خط کنر معروف است. این زبان در ایالت کرناटक و ایالت‌های همسایه مانند آندرا پردیش، مهاراشترا، تمیل نادو، کرالا و گوا استفاده می‌شود و تقریباً 20 لهجه دارد.

9 زبان ملیالم (۷۳)

این زبان در ایالت کرالا به کار می‌رود و یکی از زبان‌های رسمی هندوستان است که با خانواده‌ی زبان‌های دراویدی وابستگی دارد. این زبان به زبان تامیل بسیار نزدیک است، حتی بعضی آن را لهجه‌ای از زبان تامیل می‌دانند. این نزدیکی، بخصوص از لحاظ ادبی کاملاً مشهور است. 33/066/392 نفر که 3/12 درصد از جمعیت مردم هند است، به این زبان سخن می‌گویند. (۷۴) یک مأمور آلمانی به اسم هرمن گندرت (۷۵) اولین لغت نامه‌ی ملیالم را تألیف کرد.

10 زبان ته لوگو (۷۶)

ته لو گو یکی از پرجمعیت‌ترین زبان‌های دراویدی است که 74/002/856 نفر به آن سخن می‌گویند که 7/19 درصد از جمعیت مردم هند هستند (۷۷) و در سال 2008م به عنوان زبان کلاسیک هند اعلام شد. (۷۸)

این نزدیک‌ترین گویش به زبان هند و آریایی، حداقل از نظر لغات، و دورترین گویش از زبان تامیل است. این زبان یکی از زبان‌های رسمی هندوستان و ایالت آندرا پردیش است و سومین زبان مهم در هند بعد از هندی و بنگالی شمرده می‌شود که بیشتر مردم آندراپردیش آن را به کار می‌برند. ته لو گو، یکی از زبان‌های برخوردار از موسیقی کلاسیک جنوب هندوستان است. این زبان معروف به "

ایتالیایی شرقی " است، به دلیل آن که گفتار آوایی هر کلمه با یک مصوت تمام می‌شود، از این جهت این زبان بسیار شیرین است.

ته لوگو بخصوص در ایالت آندرا پردیش و نیز در ایالت‌های همسایه مانند تمیل نادو، کرناٹکا و اوریسا استفاده می‌شود.

11 زبان (۷۹)

زبان پنجابی هم از زبان‌های زبان هند و اروپایی است و در ایالت‌های پنجاب، هریانا بطور زبان رسمی به کار می‌رود و در دهلی به عنوان زبان دوم استفاده می‌شود. تعداد متکلمان به این زبان 29/102/477 نفرند که 2/83 درصد از جمعیت مردم هند هستند. (۸۰) این زبان نزدیک به زبان هندی است و تأثیر فارسی و عربی هم در آن دیده می‌شود. ادبیات مذهبی قوم سیک نیز به این زبان نوشته شده است.

12 زبان کشمیری (۸۱)

این زبان از جمله زبان‌های هند و ایرانی است و مردم ایالت کشمیر به این زبان سخن می‌گویند. این یکی از زبان‌های رسمی هندوستان است و 5/527/698 نفر به آن حرف می‌زنند که 0/54 درصد از مردم هند هستند. (۸۲) این زبان خط خاص خود یعنی " الفبای شارد" را تقریباً کنار گذاشته و از الفبای عربی (با تغییراتی اندک) استفاده می‌کند.

13 زبان سنڌي (۸۳)

زبان سنڌي یک زبان هند و آریایی و یکی از زبان‌های رسمی هندوستان است. در این زبان تأثیر زبان دراویدی دیده می‌شود. بیشتر استفاده کنندگان این زبان در منطقه‌ی سنڌ (۸۴) هستند. این زبان لهجه‌های مختلف دارد و در ایالت‌های گجرات و راجستان به آن‌ها صحبت می‌شود. حدود 2/535/485 نفر به این زبان سخن می‌گویند که 0/25 درصد از مردم هند هستند. (۸۵)

14 زبان آسامی (۸۶)

این یک زبان هند و آریایی است و در ایالت آسام که در شمال شرق هند است، صحبت می شود. (۸۷) زبان آسامی یکی از زبانهای رسمی هند است و 13/168/484 نفر به آن سخن می گویند که 1/28 درصد از جمعیت مردم هند هستند. (۸۸) این زبان همواره با زبان های بنگالی و اوریا است و به چهار لهجه تقسیم می شود.

15 زبان اوریا (۸۹)

این زبان که یکی از زبان های رسمی هندوستان است و از خانواده ی زبان های هند و آریایی به شمار می رود نزدیک به زبان بنگالی است. 33/017/446 نفر به این زبان حرف می زنند که 3/21 درصد از جمعیت هند هستند. (۹۰) مردم ایالت اوریا (۹۱) و مناطق هم مرز این ایالت مانند بنگال غربی و ژارکند، این زبان را به کار می برند. در این زبان نشانه های تأثیر زبان های عربی و فارسی خیلی کم دیده می شود.

16 زبان میتیلی (۹۲)

زبان میتیلی یک زبان هند و آریایی است و یکی از زبان های رسمی هندوستان است. این زبان بخصوص در ایالت بیهار صحبت می شود. در هند 12/179/122 نفر به این زبان سخن می گویند که 1/18 درصد از جمعیت مردم هند هستند. (۹۳)

17 زبان نیالی (۹۴)

این یکی از زبان های رسمی هندوستان است و در ایالت سیکیم (۹۵) به شکل زبان رسمی به کار می رود و 2/871/749 نفر به این زبان سخن می گویند که 0/28 درصد از جمعیت هند است. (۹۶) این زبان نزدیک به زبان هندی است و از زبان های مختلف مانند فارسی، انگلیسی و سنسکریت، لغات بسیار اخذ کرده است.

18 زبان سنتھالی (۹۷)

این یک زبان آستروآسیاتیک (۹۸) است و 6/469/600 نفر در هند به این زبان سخن می گویند که 0/63 درصد از جمعیت هند هستند. (۹۹) بیشتر گویندگان این زبان از ایالت های ژارکند، آسام، بیهار، اوریا، تریپورا و غرب بنگال هستند. این زبان

الفبای مخصوص به خود را دارد که با اسم اول چیکي (۱۰۰) مشهور است. این زبان هم یکی از زبان‌های رسمی هندوستان به شمار می‌رود.

19 زبان بودو (۱۰۱)

زبان بودو در شمال شرق هند رایج است و در ایالت آسام به شکل زبان رسمی به کار می‌رود و این زبان از خانواده‌ی چینی-تبتی (۱۰۲) است. (۱۰۳) این یکی از زبان‌های رسمی هند است و 1/350/478 نفر متکلم دارد که 0/13 درصد از جمعیت هند هستند. (۱۰۴) این زبان رسماً با خط دیوناگری نوشته می‌شود و به این زبان شعر، نمایشنامه، داستان کوتاه، رمان، زندگی‌نامه و سفرنامه‌های بسیاری نوشته شده است.

20 زبان کونکنی (۱۰۵)

این زبان در گوا، ساحل جنوبی مهارشتر، ساحل کرنا‌تک و کراالا رواج دارد و یک زبان هند و آریایی است. در هر منطقه، لهجه‌ی خاصی از این زبان رواج دارد. این زبان یکی از زبان‌های رسمی هند است و بیشتر در ایالت گوا به صورت زبان رسمی به کار می‌رود. این زبان رسماً با خط دیوناگری نوشته می‌شود. 2/489/015 نفر به این زبان سخن می‌گویند که 0/24 درصد از جمعیت هند هستند و بیشتر آن‌ها اهل گوا هستند. (۱۰۶)

21 زبان منیپوری (۱۰۷)

این یکی از زبان‌های رسمی هند است و در ایالت‌های منیپور (۱۰۸) و آسام و تریپورا (۱۰۹) به صورت زبان رسمی استفاده می‌شود. 1/466/705 نفر که 0/14 درصد جمعیت مردم هند می‌باشد، به این زبان حرف می‌زنند. (۱۱۰)

22 زبان دوگری (۱۱۱)

این زبان از گروه زبان‌های هند و اروپایی است و یکی از زبان‌های رسمی هند به شمار می‌رود و بخصوص در ایالت‌های جامو و کشمیر، پنجاب و هیماچل پرادیش 2/282/589 نفر بدان تکلم می‌کنند که 0/22 درصد از مردم هند هستند. (۱۱۲)

منابع:

1. Dalby, Andrew, Dictionary of Languages, A & C Black, Landon, 2006
 2. http://censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement1.htm
 3. <http://pib.nic.in/release/release.asp?relid=44340>
 4. http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
 5. <http://www.hindu.com/2004/09/18/stories/2004091806530100.htm>
 6. <http://www.hindu.com/2005/10/28/stories/2005102809281200.htm>
 7. <http://www.pib.nic.in/release/release.asp?relid=44340>
 8. <http://www.teck.in/facts-about-indian-languages.html>
 9. The Constitution of India, Ministry of Law and Justice, Government of India, New Delhi, 2007
 10. Trautmann, Thomas R, Languages and nations: conversations in colonial south India, University of California, California, 2006
-

REFERENCES

- (1) <http://www.teck.in/facts-about-indian-languages.html>
- (2) Devanagari
- (3) P.212 Constitution of India
- (4) Sanskrit
- (5) <http://www.hindu.com/2005/10/28/stories/2005102809281200.htm>
- (6) http://censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement1.htm
- (7) Deva-bhasha
- (8) Astādhyāyī
- (9) P.46 Languages and Nations
- (10) کتاب مقدس ہندویان
- (11) Vyasa
- (12) Valmiki
- (13) Kalidas
- (14) Kumar Sambhavam
- (15) Raghuvansham
- (16) Law of Manu
- (17) Geeta Govinda
- (18) Jayadeva
- (19) Arthshastra
- (20) Chanakya
- (21) Kamasutra
- (22) Vatsyayan
- (23) Hindi
- (24) Bihar
- (25) Jharkhand
- (26) Uttarakhand
- (27) Madhya Pradesh
- (28) Rajsthan
- (29) Uttar Pradesh
- (30) Chattisgarh
- (31) Haryana
- (32) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online / Language/Statement4.htm
- (33) Chandigarh
- (34) Tiwari
- (35) Rajsthani
- (36) Pahari
- (37) Bihari
- (38) Urdu
- (39) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online /Language/Statement4.htm
- (40) Andhra Pradesh

- (41) Jammu & Kashmir
- (42) Dakhini
- (43) Pinjari
- (44) Rikhte
- (45) Bengali
- (46) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (47) Bhawal
- (48) Raja Ram Mohan Roy
- (49) Tripura
- (50) Assam
- (51) Rabindra Nath Tagore
- (52) Sharat Chandra Chattopadhyay
- (53) Bankim Chandra Chatrajee
- (54) Gujrati
- (55) http://www.censusindia.gov.in /Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (56) Jain
- (57) Rasa
- (58) Marathi
- (59) Maharashtra
- (60) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (61) Maharashtari
- (62) Maharathi
- (63) Malhati
- (64) Marthi
- (65) Tamil
- (66) Tamilnadu
- (67) <http://www.hindu.com/2004/09/18/stories/2004091806530100.htm>
- (68) Kerla
- (69) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (70) Kannada
- (71) <http://pib.nic.in/release/release.asp?relid=44340>
- (72) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (73) Malyalam
- (74) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (75) Hermann Gundart
- (76) Telugu
- (77) http://www.censusindia.gov.in / Census_Data_2001 / Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (78) <http://www.pib.nic.in/release/release.asp?relid=44340>
- (79) Punjabi

- (80) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (81) Kashmiri
- (82) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (83) Sindhi
- (84) Sindh
- (85) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (86) Assamese
- (87) P41. Dictionary of Languages, Andrew Dalby
- (88) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (89) Oriya
- (90) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (91) Orissa
- (92) Maithili
- (93) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (94) Nepali
- (95) Sikkim
- (96) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (97) Santhali
- (98) Austroasiatic
- (99) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (100) Ol Chiki
- (101) Bodo
- (102) Sino-Tibbatan
- (103) P94 Dictionary of Languages, Andrew Dalby
- (104) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (105) Konkani
- (106) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (107) Manipuri
- (108) Manipur
- (109) Tripura
- (110) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm
- (111) Dogari
- (112) http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001/Census_Data_Online/Language/Statement4.htm